

УДК 339.924

Є.М. Терехов

ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПРОЦЕСІВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ В СВІТОГОСПОДАРСЬКІЙ СИСТЕМІ

Анотація. *В статті здійснено аналіз інституційних структур, які утворюють глобальне міжнародне середовище і участь в яких спонукає національні економіки до інтеграції у світовий ринок і світове господарство.*

Ключові слова: інтеграційні об'єднання, міжнародні інституції, світогосподарська система, глобалізація, глобальна економіка, національна економіка.

Постановка проблеми. В епоху глобалізації відбувається послаблення національних господарств, перш за все, внаслідок нерівності держав у забезпеченні міжнародної конкурентоспроможності. Вигоди від глобалізації є прямо пов'язаними з міцністю внутрішніх ринків. Колишня система міжнародного розподілу праці (що базується на взаєминах між економічно високорозвинутими країнами світу, країнами, що знаходяться на завершальній індустріальній фазі і країнами, що розвиваються) змінюється у бік створення єдиної глобальної економічної системи, у якій домінує «тріада» - Північна Америка, ЄС і Південно-Східна Азія [1].

Чим більше економічні системи виходять за національні межі, тим активніше національні економіки зливаються і утворюють більш потужну і масштабну економічну систему, оскільки в умовах формування глобальної економіки економічна діяльність країн залишається переважно національною. При цьому відкритість економіки є передумовою формування глобального ринкового середовища. Властивістю відкритої економіки є цілісність національної економіки, її функціонування як єдиного економічного комплексу, інтегрованого завдяки наявності міжнародних зв'язків у світовий ринок і світове господарство [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Сумісний інтеграційний розвиток визначає поєднання суб'єктів у глобальну економічну систему на основі дії об'єктивних законів глобального ринку з певним нівелюванням міжкорпоративних, міждержавних, міжблокових суперечностей глобально інституціоналізованими засобами [3].

Утворення міжнародних організацій є об'єктивним наслідком процесу розвитку світового суспільства. Серед чинників, що ведуть до їх створення, виділяються такі: міжнародний розподіл праці, міжнародна економічна інтеграція, політичні стосунки між країнами, глобалізація міжнародних відносин. Одночасно світова інституційна система скорочує історично сформований спосіб поділу глобального продукту, координує економічну і фінансову політику у світовому масштабі [4].

Чинники, пов'язані із необхідністю вирішення економічних, екологічних та соціальних проблем, сприяють прискоренню інституціоналізації процесів глобалізації. Таким чином, інституціоналізація виступає характерною особливістю розвитку світогосподарської системи. Сучасні міжнародні

економічні відносини здійснюються як за активної участі державних і міждержавних організацій, так і за пасивного їх сприяння. Міжнародні організації представляють собою об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на основі певних правил і процедур і діяльність яких виходить за національні кордони [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В умовах поширення масштабів світової торгівлі внаслідок лібералізації умов останньої, відстані між країнами, а отже транспортні витрати набувають більшого значення, ніж рівень торгових бар'єрів, що є додатковим чинником, який сприяє формуванню регіональних союзів. Так, серед країн, що розвиваються, виникло біля 30 економічних угруповань. Разом з тим, слід відзначити, що процес інтеграції серед країн, що розвиваються, стикається з цілою низкою труднощів, пов'язаних з протиріччями між країнами, прагненням промислово розвинутих країн використати інтеграцію даних країн в своїх інтересах.

Формування цілей статті. Метою статті є дослідження існуючих міжнародних інституцій в глобальній економічній системі та доцільності поглиблення міжнародного співробітництва для національної економіки.

Виклад основного матеріалу. В кінці ХХ – початку ХХІ ст. держави виявились змушеними все більше рахуватися з міжнародними урядовими і неурядовими організаціями і інститутами [6;7].

Головними завданнями діяльності інтеграційних об'єднань, яких дотримується більшість інтеграційних об'єднань, є такі [8]:

- використання переваг економії масштабу завдяки розширенню обсягів ринку, зменшенню трансакційних витрат та використанню інших переваг на основі теорії економії масштабу;
- вирішення завдань торгової політики: регіональні угруповання надають змогу створити більш стабільне і передбачувальне середовище для взаємної торгівлі, зміцнити переговорні позиції країн в рамках багатосторонніх торгових переговорів у СОТ;
- сприяння структурній перебудові економіки завдяки використанню досвіду провідних економічно розвинених країн, що є членами об'єднання;
- підтримка молодих галузей виробництва за рахунок виходу місцевих виробників на більш широкий регіональний ринок;
- створення сприятливого зовнішньополітичного середовища: забезпечення економічної і політичної консолідації та міжнародної воєнної безпеки;
- можливість регулювання соціально-економічних процесів на регіональному рівні: усунення перешкод на шляху взаємного обміну і взаємодії національних економік, забезпечення сприятливих умов господарювання на мікрорівні, стимулювання конкуренції.

Інституції, що забезпечують координацію підсистем світового господарства, можна умовно поділити на чотири складові [2]:

- 1) спеціалізовані економічні об'єднання ООН із загальнофункціональних та галузевих напрямків;
- 2) міждержавні галузеві організації;

- 3) міжнародні галузеві організації підприємств;
- 4) міжнародні кооперативні організації.

Спеціалізовані економічні об'єднання ООН із загальнофункціональних та галузевих напрямків є організаціями, діяльність яких визначає розвиток світової економіки в цілому та країнових підсистем, а саме країн з розвинутою ринковою економікою, країн з перехідною економікою та країн, що розвиваються. До зазначених інституційних структур належать Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк (СБ), Міжнародна організація праці (МОП), програма розвитку ООН (ПРООН), Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ), Організація ООН з промислового розвитку (ЮНІДО), Міжнародне агентство з атомної енергетики (МАГАТЕ), Продовольча і сільськогосподарська організація ООН (ФАО), Всесвітній поштовий союз (ВПС), Міжнародна морська організація (ІМО), Організація міжнародної цивільної авіації (ІКАО), Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) та ін.

Особливе місце серед зазначених організацій посідають МВФ та СБ, до складу якого входять Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Міжнародна асоціація розвитку (МАР), Міжнародна фінансова корпорація (МФК), Міжнародне агентство гарантій інвестицій (МАГІ), Міжнародний суд (МС). Дані інституції вирізняє також посилення впродовж останнього часу координації їх діяльності та розширення взаємодії не лише між собою, а й з іншими міжнародними інститутами, урядами, приватними інвесторами.

Результати дослідження діяльності міжнародних фінансових інституцій свідчать, що за їх допомогою країни з розвинутою ринковою економікою створюють цілісний ринковий простір для підприємництва в усій світовій економіці. Безумовно, дані країни, що домінують в глобальному економічному просторі, прагнуть, перш за все, задовольнити власні інтереси. Але в сучасній світовій економіці, що характеризується взаємопереплетенням національних економік, неможливо досягти задоволення інтересів певних груп країн, не беручи до уваги інтереси інших [2].

Міждержавні галузеві організації є міжнародними інституціями за рамками ООН. Основною з них є Світова організація торгівлі (СОТ), основним завданням якої є поступове усунення різноманітних форм дискримінації в торгівлі, лібералізація останньої. Важливим для розвитку глобальної економіки є те, що в діяльності СОТ особливе місце займають не лише торгові питання, а й проблеми загального розвитку світової економіки.

У зв'язку із поглибленням інтернаціоналізації економіки, підвищенням ролі прямих іноземних інвестицій, зростанням впливу транснаціональних компаній, знижуються торгові бар'єри у торгівлі між країнами. Загальне зниження торгових бар'єрів, що відбувається в рамках СОТ, створює передумови для більш легкого переходу країн до формування зон вільної торгівлі.

Діяльність інших організацій, що належать до даної групи інституцій, побудована на функціональних та функціонально-регіональних принципах: Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР), Союз промислових

федерацій ЄС (ЮНІСЕ), Євратом, Міжнародна асоціація цивільних аеропортів (ІКАА), Асоціація країн – експортерів залізної руди (АПЕФ), Організація країн – експортерів нафти (ОПЕК) та ін.

Зв'язки країн з організаціями даної групи мають значний вплив на розвиток виробництва та його фінансування в рамках національних економік і ілюструють використання моделі порівняльних переваг у міжнародній економічній діяльності.

Міжнародні галузеві організації підприємств включають біля 70 інституцій у промисловості та енергетиці, у галузі транспорту і зв'язку і т.п. З них приблизно 20 організацій мають європейську приналежність, оскільки в Європі знаходяться переважна кількість держав з розвинутою ринковою економікою і відбуваються результативні інтеграційні процеси.

Співробітництво країн з даною групою організацій дає можливість розвивати підприємницькі зв'язки та використовувати можливості міжнародного науково-технічного співробітництва.

До складу міжнародних кооперативних організацій як функціональної підсистеми міжнародного господарства належать 10 інституцій, серед яких центральне місце належить Міжнародному кооперативному альянсу (МКА).

Крім того, міжнародні економічні організації можна поділити за наступними критеріями [5]:

1) членство суб'єктів міжнародних відносин і юридичний статус організації:

- міждержавні організації – утворюються на основі офіційних урядових угод між країнами (ООН, НАТО, ОБСЄ);

- неурядові організації – утворюються на основі індивідуального або колективного членства суб'єктів, які не є офіційними представниками своїх урядів (Лондонський клуб, Міжнародна торговельно-промислова палата, Світова конфедерація праці, Спілка міжнародних ярмарків);

2) географічне поширення:

- глобальні організації – об'єднують країни або інші суб'єкти незалежно від того, де, в якій частині світу вони знаходяться (ООН, МВФ, ГАТТ/СОТ, Червоний Хрест, Римський Клуб, ЕОСР);

- регіональні організації – об'єднують країни, розташовані в певному регіоні, як правило, компактно, в територіальній близькості (ЄС, СНД, ЧЕС);

Особливістю сучасної ситуації, що склалася на світовому ринку, є розвиток міжнародних форм регулювання світового ринку. Виникли як регіональні інтеграційні економічні організації (ЄС, МЕРКОСУР, СНД тощо), так і загальні торговельні організації (ГАТТ (Генеральна угода з тарифів і торгівлі), яку змінила СОТ - Світова організація торгівлі). Діяльність цих міжнародних організацій впливає на розвиток світової торгівлі.

На внутрішньорегіональну торгівлю припадає значна частина зовнішньої торгівлі країн, що охоплені інтеграційною взаємодією. Наприклад, в ЄС внутрішній експорт між країнами цього інтеграційного об'єднання складає 67,6%, відповідно імпорт становить 66,2%. Для НАФТА експорт товарів становить між країнами об'єднання 55,9% від загального обсягу експорту

зазначених країн. Однак ця залежність не спостерігається для інтеграційних об'єднань країн, що мають менший рівень розвитку. Між країнами АСЕАН цей показник становить 23,2%, МЕРКОСУР - лише 12,5%. Тобто місце, що займають зазначені країни в системі міжнародного поділу праці, визначають характер зовнішньоекономічних зв'язків, які поки що більшою мірою зорієнтовані на країни з більш високим рівнем розвитку та які не входять до зазначених інтеграційних об'єднань.

3) функціональна спрямованість:

1. організації загальної компетенції охоплюють широке коло проблем і напрямків (ООН – діяльність розповсюджується на полічну, екологічну, правові сфери, сферу безпеки та ін.);

2. організації спеціальної компетенції охоплюють організації, в яких одна з функцій є головною, а решта – допоміжними (ГАТТ/СОТ, Світова туристська організація, МОП);

4) характер діяльності:

3. універсальні (ООН);

4. політичні (ОБСЄ);

5. економічні (СНД);

6. гуманітарні (Червоний Хрест);

7. оборонні (НАТО);

8. культурно-просвітницькі та ін..;

5) умова участі в членстві:

- відкриті організації – може увійти кожна держава, яка поділяє принципи й статут організації;

- закриті організації – приймають тільки за запрошенням засновників організації.

Висновки і перспективи подальших наукових розвідок. Взаємодія країн з міжнародними інституціями може здійснюватись на макро-, мезо- та мікрорівнях. Україна прагне до активної участі як у глобальних, так і в регіональних міжнародних організаціях з метою використання міжнародного співробітництва з максимальною користю для національної економіки. Разом з тим, на сучасному етапі розвитку світового господарства слід відзначити відсутність інституційних структур, здатних результативно регулювати діяльність світової економічної системи.

Список використаних джерел

1. Глобалізація і безпека розвитку / О.Г.Білорус, Д.Г.Лук'яненко та ін.; Керівник авт. Колективу і наук. ред. О.Г.Білорус. – К.: КНЕУ, 2001. – 733с.

2. Міжнародна економіка / А.П.Румянцев, Г.Н.Климко, В.В.Рокоча та ін.; За ред. А.П.Румянцева. – К.: Знання-Прес, 2003. – 447 с.

3. Швиданенко О.А. Глобальна конкурентоспроможність: теоретичні та прикладні аспекти: Монографія. – К.: КНЕУ, 2007. – 312с., с. 29

4. Дадалко В.А. Мировая экономика. – Мн: Ураджай, «Интерпрессервис», 2001. – 592с., с.540

5. Міжнародні організації / За ред. Козака Ю.Г. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 672с.

6. Вітер І. Трансформація місця та ролі держави в умовах глобалізації розвитку // Вісн. Терноп. Акад. нар. Госп-ва. – 2002. - № 8-12. – С.30-37
7. Дробот Г.А. Меняющаяся роль государства в мировой экономике XX века // Вест. Моск. ун-та. – 2002. - №3. – С.25-40
8. Міжнародна економіка / А.П.Румянцев, Г.Н.Климко, В.В.Рокоча та ін., За ред. А.П.Румянцева. – 3-тє вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 479с., с.377

Терехов Е.М. Институционализация процессов глобализации в мировой хозяйственной системе

В статье проведено анализ институциональных структур, создающих глобальное международное сообщество и участие в которых способствует интеграции национальных экономик в мировой рынок и мировое хозяйство.

Terekhov E.N. Institutes of processes of globalization in international economic system

The analysis of institutes which form a global international environment and participation in which induces national economies to integration in a world market and world economy is carried out in the article.

Терехов Євген Миколайович - кандидат економічних наук, доцент кафедри економічної кібернетики Державного вищого навчального закладу «Українська академія банківської справи Національного банку України»